

adjon lehetőséget arra, hogy tanítványai ismerjék meg anyanyelvünk rejtelmait, hajlékonyságát, gazdagságát, szépségét. A mondatok, szavak, szójátékok nyelvi fortélyait, szabályait úgy, hogy a napi tevékenységük során alkalmazzák a kifejezési mód sokféleségét. (Beszéd, írás, rajz, különböző nyelvi játék, párbeszéd különböző élethelyzetekben.)

Úgy érzem, hogy a leírtakhoz Pólya György tízparancsolatának gondolatát kapcsolhatom, amelyek valamennyiőnkre vonatkoznak, akik magyar nyelv és irodalmat tanítunk az alsó tagozatban.

„Ismered-e a tárgyat eléggé, amelyet tanítasz vagy tanulsz?”

„A tanulás legjobb módja, ha magunk jövünk rá valamire. Ez úgy vonatkozik rád, mint tanítványaidra.”

„Ne csak ismereteket adj át, hanem gondolkodásmódot és alkalmat is!”

Befejezésül még csak annyit, hogy az eredményes és élményszerű anyanyelvi órák tervezéséhez, azok sokszínű kivitelezéséhez, élményszerű átadásához a pedagógus folyamatos önművelése és továbbképzése szükséges.

Írásmat azzal a szándékkal teszem közzé, hogy ifjú kollégáimban gondolatokat ébresszek, és bátran keressék ők is azokat az eljárásokat, módszereket, eszközöket, amelyek az anyanyelvi nevelést és képzést a legeredményesebben szolgálják.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Az általános iskola nevelési és oktatási terve: 1–4. osztály.

Tanítóképző főiskolák: Anyanyelvi tantárgypedagógia egységes jegyzet (1982.).

Nagy József: A szövegelemzés tantárgypedagógiai kérdései. Tantárgyped. 173–209.

Hoffmann Ottó. Mondatszerkesztés, szövegalkotás.

Rácz Endre és Takács Etel: Kis magyar nyelvtan.

Pedagógiai lexikon 1. kötet.

Olvasókönyv, Anyanyelvünk 2. oszt.

DR. TARÓDI SÁNDORNÉ

Dunaújváros

Fantáziálás a fogalmazástanításról

A kisgyermek boldogan nyúl a színes ceruzákhoz, tollakhoz, hogy kifejezze magát; de hová lesz aztán ez a képi látásmód, mely többet is, kevesebbet is mond a szavaknál. Az iskola – és főleg az általános iskola felső tagozata – nem tart igényt erre szabályszerűségében, hibának minősíti „a ló ötödik lábát”, ellenben rengeteg kíváncsiságot – követelményt támaszt a gyerek fogalmazásaival szemben: „Legyen legalább... mondat ne legyen hosszabb, mint... vázlat, hármas tagoltság, ne feledkezz el az új bekezdésről, ...használd a szemléletesség eszközeit... legyen benne párbeszéd, leírás, jellemezd a szereplőket így és így...”

Míg a gyerek minderre figyel, és mindezt megpróbálja megvalósítani, megfigyeljük saját gondolatairól, elveszti önmagát. Ennyi korlát között nincs helye a rajznak, fantáziának, vagy éppen energia nem jut már rá. A fogalmazás alkotó munka, megrendelésre pedig ritkán születnek jó alkotások. Az alkotáshoz belső indítatás kell min-

denképpen, az önkifejezés lehetősége, amelyet nem lehet feltétlenül egy más kívánságnak alávetni.

Az egyik gúzsba kötő elem a cím vagy címek, melyekről köteles a nebuló remekművet, de legalábbis jó fogalmazást írni. Itt van például a tanterem leírása. Kecsgtető téma! Úgyis többet tartózkodik ott, mint szeretné, ráadásul még a szaktantermek dekorációja sem sokat változik évekig, annyira nem, hogy a megszokás következtében már nem is tudja emlékezetből, mi látható a falakon. Az útirány felvázolása, „Otthonról az iskoláig” vagy fordítva, megírása elkerülhetetlen. Még térképet is rajzolhat pedig, s valahogy mégsem az igazi! Miért? Hazafelé a szörnyűségesen szürke utcákon elgondolom, én mit tudnék erről írni? Legyen színes a leírás! De itt legfeljebb az erkélyrácsok és – ha vannak – a neonfeliratok színesek este. Én erről semmiképp sem szívesen írnék! Másoknak sem túl jól sikerülhet, mert Hoffmann Ottó: Útkeresés a fogalmazástanításban c. könyvében – gyűjteményében, miután: „A szabatos közlés-mód érdekében szükségesnek tartottuk a tematikus szókincsgyűjtést is. Pl.: ... ház-tömb, ikerház, szalagház, tévéház, pizsamaház, tubusház; négyszintes, tízeemeletes; lépcsőház, lift stb.” – izgalmas munkáját elvégeztette, következők: „Íme egy falusi tanuló megoldása.”

„Mit látok a szobám ablakából? – jól bevált kerettéma.” – írja. De diófás udvarra néz az ablak. Mit írhat ezen a címen egy lakótelepi gyerek?

Mivel a környezet nélkülözi a színeket, ezek megjelenése a fogalmazásban erőszakolt lesz. Kapaszkodó lehetne a kátyúból való kimászásra pl. a következő, előkészítő jellegű gyakorlat:

Milyen hangulatot ébresztenek benned a színek? Írd le a színek nevét, s mindegyik után írd le azokat a szavakat és kifejezéseket, melyek elmondják, mire gondolsz, ha felidézed őket! A leíráshoz pedig: Fess színesre szavaiddal egy számodra érdekes fekete-fehér képet! Adj neki címet!

Rettenetes formabontás volna, ha a képet maga választhatná időben, és celluxszal beragaszthatná a dolgozatfüzetbe? Felhívhatnánk figyelmét, hogy az elképzelté-
tően érezhető illatokról, szagokról és a hangokról se feledkezzék meg.

Korlátot szabhat, felesleges és áthághatatlan korlátokat állíthat az irodalmi szemelvénnyel, kötelező olvasmány, mely kényszerpályára utasítja a tanulót. A régi tantervvel kapcsolatos néhány példa: Írd le Toldiék konyháját! (XIV. századi konyha, s a mai gyerek még igazi tüzet sem lát a konyhájukban.) A mosónők sorsa József Attila: Anyám című verse alapján jellemzőként (s neki fogalma sincs a mosóteknőről, mert csak mosógépet látott). Jellemezd Nyilas Misit! (Vagy akárki mást az olvasott művekből.) – Ha ezt Móricz Zsigmond nem tette volna meg kielégítően, hiba volna a művet olvasatni. De tehet-e hozzá valaki igazán fontosat, jót? Az egész reprodukció lesz, s nem alkotó munka. A gyerekeknek nincs személyes kapcsolata a művek szereplőivel. Sokan el sem olvassák a kötelező olvasmányt, s ha igen, nem élvezik, mert olyan rosszul olvasnak. S azt meg végképp furcsa dolog megkívánni, hogy a mű szavait, kifejezéseit használja (pl. XIX. századi művek). Mi végre? Furcsa, anakronisztikus visszakanyarodást kívánunk meg tőle ilyenkor. S mit kezd majd ezzel a szókincssel, ha elsajátítja? Éppen ezért sikerülnek jobban a kis állataikról írt jellemzések, mert személyes a kapcsolat, a megfigyelés magától értetődő, és őszinte érdeklődés ösztönzi. Az állásfoglalás is őszinte lesz.

Mert az állásfoglalás őszinte, igaz kell hogy legyen, és belülről fakadjon. Mikor azt írja, amit várunk tőle, képmutatás, amit művel. Mennyiben lehet majd az ilyenféle meggyőződésre építeni? Nem célszerű a magyar prózairodalmat újra íratni.

De ne írassuk le velük a családi tragédiákat sem, és ne kényszerítsük hazugságra őket! Hivatalos adatok szerint minden munkanapon átlagosan 140 válást mondanak ki jogerősen. S miről írna az állami gondozott, mikor a többi levelet ír anyák napjára,

vagy jellemzési feladatként bemutatja nagyanyját, testvérét? Egész jól elviseljük a meleget, fáradságot, míg valaki azt nem mondja: Rémes, milyen meleg van! Ilyenkor mindjárt nyomasztóbbá válik minden.

Egyik-másik dolgozat témája szociológiai felmérésnek is beválna: Az én családom. Karácsony este, Hol voltam a nyáron? – Esetleg engedményként: Egy érdekes élményem – és a gyerek az iskolai karneválról, múlt évi osztálykirándulásról ír, mert nincs másról írni valójára! Minek kellene kifecsegnie fájó titkokat? S minek tudatosítani ezeket? Inkább fantáziájának színeit kellene elmélyíteni, mielőtt teljesen elszürkülnek.

A műszaki-természettudományos érdeklődésű tanulóknak, úgy tűnik, mai napig is cleve elveszett ügye van a fogalmazás terén. Pedig őt is meg lehetne hódítani. Nem írónak készül, de az nem biztos, hogy nem fog műszaki irodalmat írni. Ha beszélhet kedvenc hobbijáról, mindjárt más képet kapunk fogalmazási készségéről. Adjunk rá lehetőséget, hogy érdeklődésének megfelelően művelje az irodalmat! Fantáziára neki is szüksége van. Sok tudományos felfedezés, találmány ötlete látott napvilágot először a tudományos-fantasztikus irodalomban.

A fantáziadolgozatokhoz időt kell adni, lehetőséget a kutatásra és némi útmutatást. Így majd nem születnek öncélúan csapongó, túlzó fogalmazások. Nem kellene annyira tartanunk attól, hogy másolnak, ötleteket kapnak. Biztosan előfordul ilyesmi is. De ezért ne adjunk lehetőséget az arra érdemeseknek, hogy valami jót alkossanak, mert félünk a gyengék, középserűek visszaéléseitől? Meg aztán mindenki tanul valakitől. Még fel is hívjuk a figyelmet arra, hogyan hatottak nagy íróink, költőink a fiatalabb nemzedékre, egymásra.

A zene és a képzőművészet ne legyen csak illusztráció, melynek sokszor alapos félremagyarázást-belemagyarázást kell elszenvednie, és néhol az irodalom „szolgálólányaivá” degradálódni. Ihletet is adhatnának, például így:

A magnón a Kraft-werk: Trans-Europe Express c. zenéje szólt. Valóban serkentette a fantáziát.

Először meghallgattuk a zenét, arra biztatva őket, próbálják meg elképzelni, miről szól, mit fejez ki. Nem ismerték a zenét, a címet sem tudták. Néhány szóval feljegyezték a gondolataikat, vagy éppen csak elkezdtek rajzolni. Különböző művek keletkeztek téma, színek, hangulat tekintetében, egy volt közös a képeken: a ritmus. A sivatag hullámmzó homokjában lépkedő tevék vagy zöld hegyek vonulata stb. adta. Volt, aki nem tudott és nem kívánt rajzolni, hanem megrázó mondatokkal óvta az emberiséget a végső katasztrófától. A képeket, gondolatokat csak a zene sugallta, s mindenki önmagát adta a képekben, mondatokban.

Többek között Tangerine Dream: Phaedra című művével is próbálkoztunk. Ennek hatására még absztrakt kép is született, mert alkotója, mint mondta, színes kövekre gondolt, míg a zenét hallotta. Más elektronikus zene űrbeli fantasztikus események papírra vetését segítette elő. A képek egy része az iskolai ebédlő falát díszíti.

A szavakkal való alkotásra mindig ezután került sor. A képek még azokat is segítették a szereplők megformálásában, történetalkotásban, akiknek nem erősségük a fogalmazás. A rajzolás, festés lehetőségét – nem csupán illusztrációként – meg kellene adni mindaddig, amíg erre igényt tartanak, nem pedig leszoktatni őket róla.

A dolgozat-előkészítés ilyenformán hosszabb időszakra terjedne ki, több elemből állna. A rajzokat nem kellene szakszerűen megbírálni, hiszen a szakszerűségnek itt semmi szerepe nincs. Fontosabb ennél az, hogy élvezettel csinálja, bátran, s hogy a különböző művészetek egymásra hatása elősegítse az alkotást. Éppen ezért kényszeríteni sem kell őket.

Az egyik legsikeresebb próbálkozás Eötvös Péter: Mese c. művének alkalmazása volt, aki így ír alkotásáról: „Alapanyagául az Ortutay-féle magyar népmesék gyűjteményé szolgált. Mintegy száz mese elolvasása után kialakult bennem egy hangvilág, amelyben a mesék legjellegzetesebb

elemei keveredtek, zsbongtak, rendeződtek. Az újonnan kialakult mese követi a magyar népmesék általános dramaturgiáját: a helyszínek és a szereplők szám szerinti megnevezése – konfliktusok – harc – további bonyodalmak – feloldások, vigasság, bolondozás – záróformulák. Ugyanazt a mesét háromszor egymás fölé helyeztem, és a három réteget kánonszerűen eltoltam. Az eltolódás aránya 5:4:3, tehát az első mesélő 5:3 arányban gyorsabban és magasabban mesél, mint a harmadik. Így létrejön egy dramaturgiai eltolódás, amelyben a különben egymás után következő jelencetek most egyidejűleg is megszólalnak.

A Mese... ilyen értelemben nem is elektronikus zene, hanem inkább hangjáték.”

Taródi Tamás könyvtáros ötlete volt a mű bevezetése a meseírás megkönnyítésére. Azért volt szerencsésebb, mint ismert meseelemeknek vázlat- vagy gondolatmenetként való felsorolása, mert mindenki mást-mást „hallott”, és a történet sokkal inkább tükrözte a gyerekek lelkivilágát, mint az ismert elemek kezét és fantáziát megkötő konkrét sora. Először „belehallgattunk”, közben jegyezgethettek, rajzolhattak. Újra meghallgattuk, s csak ezután következett az írás. Addig szólt a – kétségkívül nem a bécsi klasszikusokhoz szokott fülnek való – „zene”, amíg igényt tartottak rá. A gyerekeknek különben tetszett.

Néhány egyéb gyakorlat:

1. *Miről beszélhetnek? Min tűnődnek? (Párbeszéd, monológ.)* Sok, szép, színes képeslapot kapni, melyek állatokat ábrázolnak. Válassz ki egyet, és írd le (mondd el), miről beszélhetnek a rajta látható állatok, vagy ha egyedül van, min tűnődhet kedvenced. Miért vidám, szomorú vagy hargagos?

2. A gyerekek többsége elsősorban azt várja a barátjától, hogy titoktartó legyen, s amit bizalmasan mondtak el neki, azt ne kürtölje szét a világban. Figyeld meg a gyerekeket a folyosón, udvaron, az embereket az utcán, parkban, képzeld el, miről beszélhetnek.

3. Sokan járnak rádiós klubba. Megtanulnak morézni, az adó-vevőt használni. Te már mestere vagy mindennek, van azonosítási számod, és a rádióhullámokon keresztül-kasul beszáguldozhatod a földet. Kapcsolatkeresés közben érdekes párbeszédnek vagy tanúja. Természetesen nem hallgatózol, jelentkezel. Az is lehet, hogy a segítségére lesz szükségük. Előfordulhat, hogy közben meghibásodik a készüléked, meg kell javítanod, s a közlemény-párbeszéd egy fontos részéről lemaradnál. Valami módon meg kell tudnod minden fontos adatot...

Jellemzés – leírás

Kedvenc állataid legfontosabbnak tartott tulajdonságai alapján alkoss egy új, soha nem volt, keverék állatot, és írd le egy napját! Rajzold is le, ha úgy érzed, hogy úgy könnyebb beszélni róla!

Elbeszélés

Olvasztál-e már „kísértethajókról”? Magányosan bolyonganak a tengereken, óceánokon, s ha valamely más hajónak sikerül megközelítenie őket, fedélzetükön a legénység csontvázeit találja csupán, vagy egyáltalán senkit. Képzeld el, hogy te vagy az, aki egy ilyen hajó fedélzetére lépsz, s ott mégis találsz egy élőlényt, egy papagájt. Segítségével próbáld megfejteni a hajó rejtélyét! Napló formájában is megírhatod a történeteket.

Tömörítés

Képzeld el, hogy tv-bemondó vagy! Öt perc múlva megjelenysz a kamerák előtt. Váratlanul megszólal a telefon, és egy riporter rendkívül fontos hírt közöl. Neked kell rögzítened, megfogalmaznod a hírt, melyet a riporternek nem volt ideje szabatos, összefüggő, jól érthető mondatokba szedni. Fogod a tollat és írod: ki/kik, mit, hol, mikor, miért és hogyan csinált/csináltak.

(Vázlatként használható.)

A Hét műsorában alkalmad van az előzőleg röviden közölt eseményről részletesebben beszámolni, operatőröd segítségével remek képeket közölni, embereket megszólaltatni.

(Dolgozat.) (Adjunk gondolkodási időt!)

Út a világűrbe

Tizenegy évvel ezelőtt indult történelmi útjára egy kicsi, utas nélküli űrhajó, a Pioneer 10. Építői csak két-három évi küldetésre tervezték, és ma már primitívnek mondható elektronikus szemeikkel és más műszerekkel látták el. A meglepően időtálló robot kihasználva a Jupiter gravitációs erejét, elhagyta a Naprendszeret. Ötmilliárd év óta ez az első olyan dolog, amely távozik. Lehet,

hogy értelmes lényekkel találkozok, lehet, hogy bolygókat fedez fel. Távozásakor 4 óra 20 perc alatt értek a Földre „üzenetci”, s ez az időtartam egyre növekszik. Képzeld el, hogy te veszed tömör, csak a lényegest közlő üzeneteit!

Nakonxipánban bull a bó... (Elbeszélés leírással)

Hol van Nakonxipán? Nem létezik. Csak Gulácsy Lajos festőművész képzeletében élt. Egyszer meg is festette. Képzeld el, milyen ország lehetett, kik voltak a lakói, hogy éltek! Más évszokban is elképzelheted, sőt, más nevet is adhatsz az országnak. Most indulj el magad teremtette birodalmad útjain!

Mit susognak a fák? (Elbeszélés párbeszéddel)

A Kertész és Szőlész c. folyóiratban olvashattunk egy cikket arról, hogy egyes tudományos kutatóintézetek azt állítják, hogy bizonyos fák vegyi anyagok kibocsátásával híreket közvetítenek egymásnak. Mikor egyes fákat rovarkártevők támadtak meg, akkor szomszédjaik szintén védekezni kezdtek. A levelek olyan vegyi anyagokat választottak ki, amelyek szinte „elvették a kártevők étvágyát”. (Kertész és Szőlész 1983. július 28. 30. sz.) Elképesztő, ugye? Képzeld el, hogy a lakóhelyed közelében vagy kedvenc kirándulóhelyeden miről beszélhetnek a fák?

(Levél jellemzéssel)

Olvastad-e Fekete István elbeszélését Csőről, a fecskéről és feleségéről, Vitről? Vit szárnyát megdobták kövel, és ezért nem repülhet át a nagy vízen Magyarországra, pedig: „már az úton járt gondolatban, és kis szemei előtt sokszor megjelent a békés ereszalja, a takaros fészek, melyben sárga torkú fecskéfiak várják az eleséget”.

De Hu, a bagoly sem részesül jobb bánásmódban, mert egy barna ember egy darab fát dob felé. Az ember nem tudja, milyen ostobaságot követ el, mert: „Hu a nagy rovarokat fogdosta össze, melyek a víz felett hangos zúgással szálltak, és a hajóra is csak azért szállt, mert azt hitte, Kiz, a patkány utálatos népéből talál egyet.”

Az emberi tudatlanság és felelőtlenség sok állatfajra hozott már veszedelmet, egyeseket teljesen kiirtott a föld színéről.

Képzeld magad egy olyan állat helyébe, mely a kipusztulás veszélyével néz szembe! Írj egy levelet a nagyvilágnak az ő nevében, s kérd a segítséget! Írd le, hol élsz, milyen szép és érdekes vagy, s mit tegyenek az érdekedben, a megmentésedért! Kedves Nagyvilág!...

Akiért a harang szól: tigris, leopárd, jaguár, ocelot, óriás teknőc, antilop, ragadozó madarak, foka, delfin, jegesmedve, elefánt, bálna, teknőc, krokodil, rozmár stb.

Tükkörszág – képsország (Elbeszélés – leírás)

Olvastad-e Alice történetét, aki Csodaországban járt, máskor pedig belépve a tükkörbe egy másik világba jutott? Többen megírták ezt az ötletet már Lewis Carroll óta. Válassz magadnak egy képeslapot vagy újságból, folyóiratból kivágott képet, mely olyan tájat, várost ábrázol, ahol szívesen kalandoznál. Képzeld magad a képbe, elevenedjen meg az azon ábrázolt világ. Figyeld minden érzékedre, ne csak láss, hanem hallj, és illatokat, esetleg ízeket is érezz! Úgy írd le mindent, hogy mi is ott érezhessük magunkat, mikor felolvasod. A képet ragaszd a füzetedbe!

Azok számára, akik kedvet éreznek a versfaragáshoz, szerintem célszerű előbb egyszerű formákat javasolni, mert a torzszülöttek kijavítása képtelen és kínos feladat. Ha pedig meghagyjuk a tanulót abban a hitében, hogy verse jó, az egész egyszerűen káros.

A haiku japán vers. Három rímtelen sorból áll; egy 5, egy 7 és ismét egy 5 szótagúból. Érzelmekről, a természetről alkotott befejezetlen gondolatot fejez ki. Próbáld meg te is!

Segítséget néhány példa:

Aki azt mondja:
„Elég a gyerekekből!” –
virágot se lát.

Némul a harang.
Virágok illatától
kondul az este.

Kivágják a fát?
Nem tudja azt a madár,
csak odafészkel.

A 6. osztályban tanítandó a riport, dolgozati téma is, de ehhez úgy tűnik, a tankönyv kevés segítséget ad. A hangsúly főleg a helyszíni riportra helyeződik, pedig kérdéses, mennyire lesz a tanulók számára használható ez a műfaj. Viszont beszámolót, jelentést valószínűleg nagy részüknek írniuk kell. Ez pedig nagyon sokféle témáról szólhat aszerint, hogy milyen pályára mennek. Lenne is mód gyakorlásukra, hiszen nem egyszer kapnak feladatot „kíselőadások” megtartására különböző tantárgyakból. A lelkes vállalkozás aztán többnyire másolásba fullad, mert nem tudják, mihez kezdjenek az információözönnel, lexikonokkal.

1. Témaválasztás

Írj egy listát arról, mi érdekel vagy kiről írnál szívesen! (Pl. egy személyről, helyről, dologról, tevékenységről, állatokról, madarokról stb.) A sok közül most csak egyről írhat, a legkedvesebb témát válaszd! Segíthet a döntésben, ha társad, barátod kérdéseket tesz fel a témával kapcsolatban. A téma nem lehet túl széles körű, mert nem tudnál megbirkózni a feladattal.

2. Gyűjts információkat, adatokat a választott témával kapcsolatban!

Nem írhat, le mindent, amit vele kapcsolatban a lexikonokban, szakirodalomban talál. Készíts jegyzeteket. Csak a legfontosabb gondolatokat és részleteket írd le feljegyzések és nem teljes mondatok formájában.

3. Most a formába öntés módját kell megtervezni. Sorold fel a legfontosabb gondolatokat és tényeket, adatokat olyan sorrendben, amelyben írni akarsz róluk. A legfontosabb gondolatok a bekezdések élén állnak, a legfontosabb tények, adatok felsorolása követi őket. Így:

A vadlovakról

I. Miért írok róluk?

II. 1. Erkezésük a kontinensre

- a) A spanyolok vitték be 400 évvel ezelőtt
- b) Néhány megszökött, és vad ménesekben élt
- c) Az indiánok lovai lettek a musztángok
- d) 3 000 000 a nyugati államokban

2. Későbbi csemények

- a) A telepesek farmokat építettek
- b) Termőföldek, legelők kellettek
- c) A musztángok teret foglaltak el, termést, legelőt pusztítottak.

III. A musztángok helyzete ma. Mi lesz a sorsuk?

Ezeket az állításokat megerősíthetik vagy cáfolhatják. Légy tárgyilagos! Az igazság nem egyikű. A befejezésben fogd össze fejtegetésed fonalait a legjobbnak, legfontosabbnak tartott gondolatoddal, s ez legyen szellemes és meggyőző!

4. Ha kedved tartja, rajzolj vagy fess egy képet a riportoddal, beszámolóddal kapcsolatosan! Adj neki címet is! Azután ellenőrizd írásod a következő szempontok szerint:

1. helyesírási hibák
2. hiányzó írásjelek
3. félbemaradt, hibás mondatok
4. hiányzó nagybetűk
5. értelmetlen, fölösleges, össze nem függő bekezdések
6. minden fontos gondolat kifejtésének új bekezdést szántál-e?

Ha személyekkel (írók, költők, tudósok, politikusok stb.) kapcsolatos kutatómunkára vállalkoztál, akkor se másold ki a lexikon szövegét! Ilyenkor is készíts feljegyzéseket szóbeli vagy írásbeli beszámolóhoz. Őt kérdés segíthet: ki?, mikor?, hol?, mit?, miért?

Ki az, akiről írsz, mikor és hol élt/él, mit csinált, miért lett híres, miért foglalkozol éppen vele? Végül sorold fel a felhasznált irodalmat.

A segítségnyújtás nem lehet általános jellegű. (Keressétek a riport jellemzőit az újságcikkekben, rádió-, tv-riportokban! Amit nem ismer, annak jellemzőit aligha fogja felfedezni.) Szerencsésebb egy érdekes és aktuális beszámolót, riportot választani, a formai, szerkezeti jellemzőket aláhúzni, feljegyezni.

A különböző bevezetések-befejezések is valószínűleg jobban sikerülnének, ha nem egy „láthatatlan riport” megjelölését, megtalpalását jelentenék. Szerencsésebb volna a napi sajtóból egy, a gyerekekhez közelálló, számukra érdekes cikk bemutatása annak bevezetése-befejezése nélkül.

A dolgozat-előkészítés hasznos momentuma lehet az önálló kutatómunka és vázlatkészítés után az eredmény közös megvitatása, a különböző vázlatok, ill. fogalmazástervek összehasonlítása, kijavítása, módosítása. Nem kell feltétlenül azonos álláspontra jutniuk, egyetlen „egyedül helyes” vázlatot létrehozniuk, mely aztán „egyengondolatok” születéséhez vezet.

A rendszerezés gyakorlására tréfás gyakorlat is szolgálhat. Két-három témát, akár újságokból vett anyagot a felismerhetőség határáig szétvágunk, illetve széttepünk aszerint, hogy „övodás kiscststvr vágta szét ollóval”, vagy „kiskutyánk tépte szét játékos kedvében”.

Meggyőződésem, hogy élvezetesebb lenne a riport, beszámoló, ismertetés írása és javítása is, ha nem kötnénk meg a gyerekek kezét a témaválasztással. Ehhez ismét csak több időt kell adnunk a témaválasztáshoz, önálló anyaggyűjtéshez és az írás megtervezéséhez, amely a vázlaton kívül képek gyűjtéséből, rajzok készítéséből, térképszerkesztésből stb. állhat. Mindezeket használhassák a dolgozatírás óráján.

Segítségképpen általános témákat javasolhatnánk, melyek körét magukban kellene a használhatóság határáig leszűkíteniük. Ez sem kis feladat. Pl.: híres emberek, művészek, események, növények, állatok, utazás, hobbi, sport, foglalkozás stb.

Az interjú készítéséhez adhatnánk néhány jó tanácsot azonkívül, hogy feladatukká tesszük, és azt mondjuk: Gondoskodjatok táskamagnetofonról! Így pl.: Beszélj meg egy időpontot az illetővel! A megbeszélésen pontosan jelenj meg! Ügyelj külsődre! Megfelelő öltözkéssel is fejezd ki tiszteletedet riportalanyod iránt! Jó, ha előre közlöd, mi célból készül az interjúd, s mik lesznek a legfőbb kérdéseid. A kérdéseket készítsd el előre! Ha nincs magnód, készíts a helyszínen feljegyzéseket! Végezetül köszönd meg az interjút!

Tanácsainkat tréfás feladat formájában is adhatjuk úgy, hogy helyes és nyilvánvalóan helytelen eljárásokat keverve felsorolunk, felírunk a táblára; levetitünk írásvetitőn, és csak a jókat íratjuk le.

Pl.: Néhány jó és helytelen ötletet látsz az interjú készítéséhez:

Beszélj meg egy időpontot!

Ne közöld, mikor érkezel!

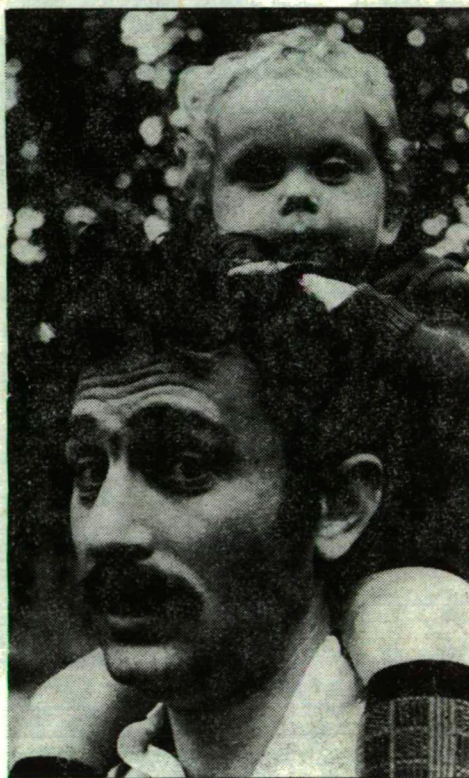
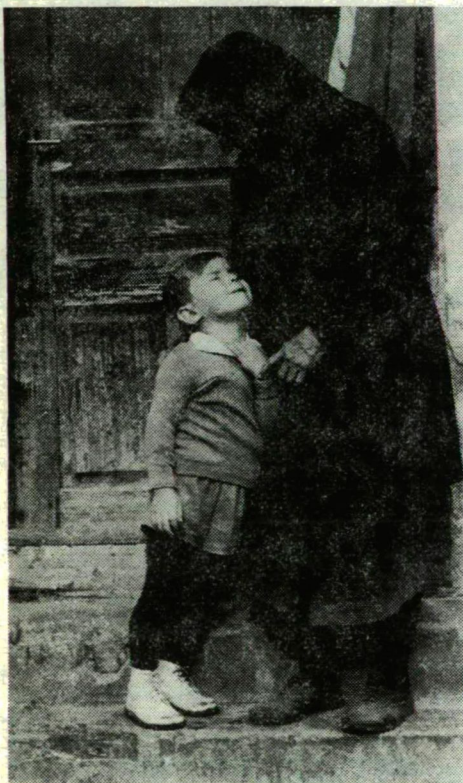
Elegáns dolog elkészni az interjúról.

Ne ess hasra a tekintélynek!

Egy foltos farmer is megteszi.

Ügyelj öltözködésre! stb.

Hasznos volna egy állandó – de nem örökös! – fogalmazási munkafüzet, mely azonban csak a feladatokat, fotókat tartalmazná, s a feladatok megoldása a hagyományos vonalas füzetbe kerülne. A tankönyvek fejezeteinek megfelelő egységekben

jelenhetnének meg, így nem kellene az egész évi anyagot cipelnie a gyerekeknek. Hogy ne okozzon évről évre nyomdai problémát, csak használatra adnánk ki őket, és használati díjat szednénk értük, csak akkor fizetnénk meg a teljes árat, ha rongálás történt. S hogy épségét biztosítsuk, a füzet elején egy táblázat lenne, mely feltüntetné évről évre a füzet használójának nevét, évszámot, osztályt, a füzet állapotát átvételkor-visszaadásakor. Főleg a fotók miatt lenne jó egy ilyen füzet, mert egy sematikus rajzról nem lehet jó leírást, jellemzést, monológot, párbeszédet írni, de egy jó arcképről igen. Mint például ezekről, melyeket Bárándy István MTI-fotoriporter készített, és így:

Az embereknek vannak titkos gondolataik, el nem árult érzéseik. Képzeld el, hogy olvasni tudsz a gondolataikban. Nézd meg figyelmesen ezeket a fotókat, válassz ki egyet, és írd le, mit gondolhat, mit érezhet az ábrázolt személy! Adhatsz neki nevet is.

Talán némi szemléletváltásra is szükség lenne: nem ellenőrző-számonkérő jellegű, hanem „alkotó óra” kellene hogy legyen a dolgozatírás órája. Talán jobb „művek” születnének, ha nem azért íratnánk meg azokat, hogy megtudjuk, mindaz az ismeretanyag, irodalomelméleti, fogalmazási ismeret, s főleg állásfoglalás, melyet megpróbáltunk a fejükbe tölteni, valóban mind ott van-e, hanem inkább egyéni látásmódjukra lennének kíváncsiak.

Nem volna szabad megrekedni egy bizonyos rutinnál, melyben a gyakorlatrendszer, címek állandósulnak, évről évre ismétlődnek. Az állandó iskolai „készlet” helyett az információözönben kellene állandóan készletben állni, ismerni legálább némiképp a tudomány és a technika legújabb vívmányait, hogy ismeretükben új és új feladatokat adhassunk tanítványainknak. Ehhez pedig adassék nekünk némi idő!

TAKACS GABOR
Budapest

Tantárgyon kívüli koncentráció a matematika új szemléletű tanításakor

Iskolai oktatásunk tantárgyrendszere szinte egy az egyben azt a tudományrendszert tükrözi, amely napjainkra kialakult. Iskoláinkban oktatott tantárgyak anyaga általában több-kevesebb mértékben szűkített változata egy-egy tudományág tárgykörének. Közoktatás-politikai célkitűzéseink megvalósítása a tanulói személyiség sokoldalú komplex fejlesztését igényli. A különféle irányokban könnyen továbbfejleszthető ismeretek, képességek, készségek alkalmazására legtöbbször nem elszigetelt szaktárgyi vonatkozásban lesz szüksége tanítványainknak. Ezért a jelenlegi oktatási struktúrában különös jelentősége van a tantervi koordinációból, valamint a tantárgyi koncentrációból fakadó lehetőségek kihasználásának.

A matematika új szemléletű tanítási és tanulási módszereinek elterjedésével bővültek a tantárgyi koncentráció lehetőségei. Hangsúlyozottan igaz ez a matematika általános iskolai tanításában, ahol fontos, hogy az egyes témákat-témarészleteket a valóságból merített példák alapján, megfelelően szemléltetve dolgozzuk fel. A matematika